

Kohézió az Európai Unió dokumentumaiban

Berzlánovich Ildikó

1. Bevezetés

A nyelvvel foglalkozó diszciplínák sorában két újra felfedezett kutatási terület a szövegkutatás és a fordítástudomány. A kettejük közti szoros kapcsolatot több kutató hangsúlyozza (például Dróth 2002, Klaudy 1997), és további vizsgálatokat szorgalmazznak. Egyrészt Blum-Kulka (1986) hívja fel a figyelmet a kohézióelemzés szükségességére a fordításban. Másrészt Trosborg (1997) hangsúlyozza a fordítástudomány és a szövegtipológia közti összefüggéseket. A jelen tanulmány ennek a két igénynek kíván megfelelni: A referenciális kohéziót vizsgálja angol nyelvű szövegben és annak megvalósulásait a magyar nyelvű fordításban. Az eredményekből szövegtipológiai következtetések is levonhatók.

Az elemzés az alábbi kérdésekre keres választ:

1. Miként realizálódnak az angol forrásnyelvi szöveg (FNY) referenciális kohéziós kötései a magyar célnyelvi fordításban (CNY)? Mivel a kohézió megvalósulásai nyelvspecifikusak (Baker 1992, Larson 1984), feltételezhető, hogy eltérések, ún. kohéziós eltolódások (shiftek) játszódnak le a FNY-ről a CNY-re fordítás során (Blum-Kulka 1986).
2. Blum-Kulka (1986) szerint a CNY-i szöveg kifejtettebb, mint a FNY-i megfelelője. Igazolható-e ez az ún. explicitációs hipotézis a referenciális kohézió vizsgálatakor?
3. Az eredmények adott szövegtípus leírásához járulhatnak hozzá (Trosborg 1997). Milyen szövegtipológiai sajátosságai állapíthatók meg az európai uniós jelentésnek a referenciális kohézió vizsgálatakor?

A dolgozat első fele a vizsgálat elméleti háttérét mutatja be. A szövegnyelvészet (azon belül a szövegtipológia és a kohézióelemzés) rövid leírása után a fordítástudomány releváns kutatásainak áttekintése következik.

A dolgozat második fele az empirikus vizsgálatról számol be. Az elemzési módszer leírását az eredmények bemutatása követi.

2. Szövegtan és fordítástudomány

2.1. Szövegtan

A nyelvészetben az 1960–1970-es években lezajlott változások nyomán a szöveg került a vizsgálódások középpontjába. A szöveget a nyelvhasználatban vizsgálták – ellentétben a korábbi kontextuson kívüli elemzésekkel (Tolcsvai Nagy 1998, van Dijk 1985). Ezt a váltást a pragmatikai fordulat eredményezte, amely számos más diszciplínában is éreztette hatását (Feilke 2000). A nyelvészetben Hymes kommunikációs kompetencia elmélete, Austin és Searle beszédaktus-elmélete, Grice társalgási implikatúrája, Halliday funkcionális nyelvtana, Petőfi S. János szemiotikai szövegtana és számos kognitív megközelítés (például Beaugrande–Dressler 2000) mind ennek az új szemléletnek a hatására született.

Fontos kiemelni a diskurzuselemzés egyik fő tulajdonságát, a multi-, illetve interdiszciplinaritást. A szövegkutatások különböző irányzataiban jelentős szerepet játszik többek között az antropológia, a szociológia, a pszichológia, a kognitív tudományok, a kommunikációelmélet, a szemiotika, a filozófia és az irodalomelmélet. Mindezek mellett van Dijk (1990) a jogtudomány, a történelem és a politológia szöveggel való kapcsolatának vizsgálatára buzdít.

Megjegyzendő, hogy a diskurzuselemzés módszertanát a természetes, nem kreált nyelvi adatok vizsgálata jellemzi. Ezen belül napjainkban különös figyelmet szentelnek a kutatások a mindennapi, nem irodalmi szövegek vizsgálatának.

A szövegvizsgálatok fent említett multidiszciplináris sajátosságával magyarázható a kutatások szerteágazó volta is. Az alábbiakban ezek közül kettőt, a szövegtipológiát és a kohézióelemzést mutatom be röviden, amelyek a jelen tanulmány elméleti hátterét adják.

2.1.1. Szövegtipológia

A szövegvizsgálatok elindulása után nem sokkal felmerült a szövegek tipizálásának, elméletileg megalapozott rendszerezésének igénye, és több kutató a szövegkutatáson belül a szövegtípusok vizsgálatát szorgalmazta. A szövegek osztályozásának szükségessége két állítással indokolható. Egyrészt a szövegek „szövegiségét” csak akkor ragadhatjuk meg, ha mindenfajta szöveget figyelembe veszünk. Másrészt az egyes szövegeket csak úgy elemezhetjük, ha azokat egy szövegosztályhoz tudjuk kapcsolni (Dimter 1981, Kocsány 1989).

A szövegtipológiában leggyakrabban feltett kérdések: Vajon léteznek-e szövegtípusok? Ha igen, hogyan definiálhatjuk őket? Hány szövegtípus létezik és azok milyenek? Vannak-e köztük rendszerszerű kapcsolatok? Milyen szövegtipológiai szabályok vannak? Hogyan írhatók ezek le? (Luxot [1981] idézi Vater 1994); Felállítható vagy felállítandó-e hierarchia a szövegtípusok és az őket elválasztó kritériumok absztrakciós foka szerint? (Heinemann 2000a) Mindezek alapján lehetséges-e egy átfogó szövegtipológiai rendszer megalkotása? (Eöry 1996).

A kérdések megválaszolásához folytatott vizsgálatok széles körűek – a konkrét szövegek nyelvészeti elemzésétől a szociális kontextus megfigyelésén át a kognitív folyamatok leírásáig terjednek. Ez is azt mutatja, hogy a szövegtípusok nem pusztán nyelvészeti jelenségekként kezelendők, hanem összetettek, nyelvi, szociális és kognitív aspektusaik vannak (Heinemann 2000b).

A kutatásoknak alapvetően két fő csoportja különböztethető meg. Egyes munkák a szövegek átfogó tipizálási rendszerének megalkotására törekszenek. Ezek a vizsgálatok a kezdeti nyelvtani és szerkezeti jellemzőkre épülő komponenciális elemzésektől (például Sandig 1972) a szemantikai megközelítéseken (például van Dijk makrostrukturális elemzése, 1980) és az 1980-as évek funkcionális megközelítésein (például Brinker 1985, Gülich 1986) át Heinemann és Viehweger (1991) többdimenziós elemzéséig ívelnek. A kutatások másik nagy csoportja egy bizonyos szö-

vegtípus körülhatárolására és minél alaposabb leírására törekszik. Gyakran elemzett szövegtípusok a tudományos cikkek (Swales 1990), a média különböző műfajai, különösen a rövid hírek (van Dijk 1988) és a reklámok (Cook 1996).

Végezetül, a szövegvizsgálatokra általában jellemző interdiszciplinaritás figyelhető meg a szövegtipológia esetében is. Jelen kutatás is ide sorolható a fordítástudománnyal való érintkezése miatt.

2.1.2. Kohézióelemzés

A kohézióelemzés a mikroszintű kutatások sorába illeszthető, melynek során – más megközelítésekhez képest – a kontextus szerepe kevésbé hangsúlyos. A kohéziós vizsgálatok szövegtanban elfoglalt helyéről nyújt átfogó képet Csölle (1999) és Károly (2002ab). A magyar nyelvű kohéziós vizsgálódások közül kiemelendő az *Officina textologica* 1998-as második kötete, amely különösen értékes az elemzett szövegtípusok széles skálája miatt.

A kohéziót mint szövegjelenséget általában az „objektív”, „nyílt”, „felszíni” és „explicit” jelzőkkel illetik, funkciója a szövegbeli kapcsolatok jelzése a mondatok szintje felett, ezáltal a szövegfolytonosság biztosítása (Károly 2002a). A kohézióelemzés szükségességét hangsúlyozzák a fordítók is (Baker 1992, Larson 1984). Fontosnak tartják, hogy a fordítók mintegy fordítói kompetenciájuk elemeként átlássák a FNY-i és CNY-i szövegek kohéziós kapcsolatait és tudatosan építsék azokat a fordítás során (Dróth 2002). A fordítás szempontú kohézióelemzések alapvető írásában Blum-Kulka (1986) arra hívja fel a figyelmet, hogy a FNY-i és a CNY-i szöveg kohéziós rendszere eltér, eltolódások figyelhetők meg a fordítás során. Explicitációs hipotézise szerint a fordítás mindig kifejtettebb a forrás-szöveghez képest.

A máig legnagyobb hatással bíró kohéziós taxonómia Halliday és Hasan (1976), akik szerint a kohézió a szövegiséghez járul hozzá. A kohéziót a jelentés szintjén értelmezik, amelynek során az egyik elem interpre-

tációja egy másik elemétől függ. Emellett kiemelik a kohézió mondatok feletti és endoforikus jellegét. Eltekintenek tehát a mondaton belüli kapcsolatok és az exoforikus referencia vizsgálatától. Az általuk megnevezett öt fő kohéziós típus (referencia, helyettesítés, ellipszis, konjunkció és lexikális kohézió) közül az alábbiakban a referencia részletezése olvasható.

A referencia kategóriájába sorolt kötések jellemzője, hogy egyik elemük azáltal válik interpretálhatóvá, hogy egy másik elemre utal a szövegben. Ez az ún. kointerpretáció határozza meg a referencia szemantikai jellegét a szövegben. Maga a szemantikai kapcsolat a koreferencia (Halliday és Hasan 1976). A referencia zárt kategória, hiszen nyelvtani elemek zárt osztálya fejezi ki a szöveg felszíni szerkezetében. Három fő csoportjaként a személyes referenciát, a mutatószókat és a hasonlító referenciát különböztetik meg. Természetesen rendszerüket módosítani szükséges a magyar nyelv sajátosságai szerint magyar nyelvű szöveg elemzésekor.

1. táblázat: Személyes névmások (Jenei 2006 alapján)

		egyes szám		többes szám	
		<i>angol</i>	<i>magyar</i>	<i>angol</i>	<i>magyar</i>
szituáció résztvevői	beszélő(k)	<i>I</i>	<i>én</i>	<i>we</i>	<i>mi</i>
	befogadó(k)	<i>you</i>	<i>te, ön</i>	<i>you</i>	<i>ti, önök</i>
egyéb szerepek	hímnem	<i>he</i>	<i>ő / az</i>	<i>they</i>	<i>ők / azok</i>
	nőnem	<i>she</i>			
	élettelen	<i>it</i>	<i>-</i>		

A személyes referencia alá a személyes és a birtokos névmásokat sorolják. Az 1. táblázat a személyes névmások rendszerezését szemlélteti, és egyben rámutat a határozottan funkcionális megközelítésre. A kohézióelemzés szempontjából különösen az egyéb szerepek relevánsak, hiszen a szituáció résztvevőinek kifejezőeszközei a legtöbb szövegtípusban exoforikus funkcióval bírnak, azaz az elemzés vizsgálati területén kívül esnek. Megemlítendő az angol *it* névmás kapcsán a bővített referencia (extended reference) és a tényreferencia (text reference). „A bővített re-

ferencia esetén a referens vagy egy folyamat, vagy események/folyamatok sorozata; nyelvtani értelemben egy vagy több mondat együttese. A tényreferencia jelöltje egy olyan folyamat vagy esemény, amely nem feltétlenül jelenik meg explicit módon a szövegben” (Jenei 2006: 29).

A magyar nyelvi személyes referenciára az alábbi jellemzők állapíthatók meg:

- A személyes névmások általában nem jelennek meg a szövegben a felszínen, hiszen az igei inflexiók a számot és a személyt, sőt tárgyas ragozás esetén a tárgyat is kifejezik.
- Többszörös jelölés fordul elő, ha mégis megjelenik a személyes névmás (például „I’d won...” = „én kaptam”).
- Nincs hímnem-nőnem megkülönböztetés egyes szám harmadik személyben.
- Az *ő* és *az* névmások előfordulását számos tényező határozza meg (például topik-komment, nézőpont, referenciális távolság).
- A harmadik személyű alakok hangsúlyos helyzetben explicitiek.
- A ragos személyes névmások mindig explicitiek.
- Az angol birtokos névmások magyar megfelelője a többszörös jelölés (a határozott névelő és a birtokos személyjel kapcsolata); például: „from my successes” = „a sikereimből” (Károly et al. 2000, Heltai és Juhász 2002).
- A határozott tárgyi szerepben álló második személyű személyes névmások elhagyhatók a *-lak*, *-lek* raggal ellátott igealakok mellett; például: „I see you.” = „Látlak.” (Keszler 2000).
- Egyes szám második személyben tegező és magázó formák egyaránt használatosak a magyarban.

E két utóbbi sajátosság azonban nem releváns a kohézió szempontjából, hiszen az első és második személyű alakokhoz exoforikus funkció társul.

2. táblázat: Mutatószók (Halliday és Hasan 1976 és Tolcsvai Nagy 2001 alapján)

		<i>angol</i>		<i>magyar</i>		
Neutrális		<i>the</i>		<i>a / az</i>		
szelektív		közelre	távolra	közelre	távolra	
	részvevők	egyes szám	<i>this</i>	<i>that</i>	<i>ez</i>	<i>az</i>
	többes szám	<i>these</i>	<i>those</i>	<i>ezek</i>	<i>azok</i>	
körülmény	hely	<i>here</i>	<i>there</i>	<i>itt</i>	<i>ott</i>	
	idő	<i>now</i>	<i>then</i>	<i>ide</i>	<i>oda</i>	
		<i>most</i>		<i>akkor</i>		

A 2. táblázat a mutatószók eszközeit foglalja össze. A semleges *the*, *a/az* határozott névmásoktól eltekintve a mutatószók csoportosíthatók aszerint, hogy közelre vagy távolra mutatnak térben és időben, illetve a szituációban részt vevőkre.

A magyar nyelvre specifikus megállapítások a következők (Heltai és Juhász 2002, Jenei 2006, Károly et al. 2000):

- A magyarban a mutatószók funkcionális terhelése nagyobb, mint az angolban, mert sok esetben mutatószók fejezik ki a magyar fordításban az angol személyes névmásokat.
- A mutatószók számos inflexiók alakban előfordulnak.
- A térreferenciát jelölő mutatószók megkülönböztethetők statikus-dinamikus dimenzió mentén (*itt/ide*, *ott/oda*).

Ha a *that* névmással a *the* határozott névelő áll, a magyar megfelelő plusz mutatószót tartalmaz (például: „*that’s the way...*” = „*ez az a...*”)

A hasonlító referencia tipikus elemeit tartalmazza a 3. táblázat. Az általános hasonlító referencia két elem azonosságára, hasonlóságára vagy különbözőségére mutat rá. Az egyedi hasonlító referencia pedig két elem mennyiségi, illetve minőségi tulajdonságai alapján vet össze.

**3. táblázat: Hasonlító referencia
(Halliday és Hasan 1976, illetve Jenei 2006 alapján)**

			<i>angol</i>	<i>magyar</i>
hasonlítás	általános	azonosság	<i>same, equal, identical; identically</i>	<i>ugyan-</i>
		hasonlóság	<i>similar; such, so, similarly, likewise</i>	<i>ilyen, olyan, hasonló, hasonlóan, hasonlóképp(en)</i>
		különbözőség	<i>other, different, else; differently, otherwise</i>	<i>más, másféle, máshogy, másképp</i>
	egyedi	numeratív	<i>more, fewer, less, further, additional; so-, as-, equally- + kvantor; pl: so many</i>	<i>több, kevesebb, ennyi, annyi</i>
		epitetikus	<i>középfokú mn.-ek és határozószók, pl: better; so-, as-, more-, less-, equally- + középfokú mn. és határozószó, pl: equally good</i>	<i>mn. + Vbb/-an, -en</i>

Az alábbi kiegészítések szükségesek a hasonlító referencia magyar nyelvi megjelenéséhez:

- A hasonlító referencia egyes kifejezőeszközei megkülönböztethetők aszerint, hogy közelre vagy távolra utalnak (*ugyanaz, ugyanaz*).
- A hasonlító referencia számos inflexiós alakban előfordul (Jenei 2006).
- Előfordulhatnak többszörös jelölések (például: *such men = az ilyen férfiak*).

2.2. Fordítástudomány

2.2.1. Fordítástudomány és szövegtan

A fordítástudományt és a szövegtant egyaránt jellemző inter-diszciplinaritás egyben a köztük levő kölcsönhatást is eredményezi. Különösen fordítói oldalról jelentkezett igény ezekre a vizsgálatokra (Baker 1992, Dróth 2002,

Gulyás 2005, Klaudy 2001, Vincze 2004). A szövegtani kutatások közül főként a *tenor – mode – domain* jelenségeket, az egyes diskurzuselemzési módokat (a tematikai struktúrát, a kohéziót és koherenciát) és bizonyos pragmatikai elemzéseket (beszédaktusok, a grice-i alapelvek, nyelvi és szövegfunkciók) vizsgálták fordítói szempontból (Fawcett 1998).

A fordításszempontrú szövegvizsgálatok fő területeiként Károly (2002b) a kohézióelemzést és Swales (1990) műfajelemzését (genre analysis) nevezi meg. Átfogó szövegtipológiai rendszerezések készülnek fordítói szempontból – elsősorban gyakorlati okokból, mintegy útmutatót nyújtva a fordítóknak (Nord 1996, Reiß 1971, Schäffner 2000). Hasonló indíttatásból vizsgálják fordítói szemmel az egyes szövegtípusokat is (Trosborg 1997).

2.2.2. Szövegek az Európai Unióban

A fordítómunka egyik központi színtere ma az Európai Unió multikulturális, többnyelvű környezete. Az EU-dokumentumok fordítását eddig elsősorban lexikai szempontból vizsgálták (például az egységes EU-terminológia kiépítése) (Várnai 2005). Emellett az EU-szövegek gazdag kutatási területet nyújtanak az alkalmazott nyelvészek, szociolingvisták, számítógépes nyelvészek vagy akár a szaknyelvet oktató tanárok számára (Gulyás 2005).

Az EU-dokumentumok jellemzéséhez az ún. **hibrid szöveg** fogalmát szükséges bevezetni. Röviden, fordítói szempontból két esetet különböztethetünk meg a hibrid szövegeken belül. Egyrészt a fordítás során létrejött célnyelvi szöveget nevezhetjük hibridnek. Másrészt azokat a forrásnyelvi szövegeket is hibrid szövegeknek tekinthetjük, amelyek multilingvális környezetben jönnek létre, ezért már forrásnyelvi szöveggént hibriditás jellemzi őket (Schäffner és Adab 2001). Ez utóbbi csoportba sorolhatók az EU-szövegek. (A hibrid szöveg összetett természetéről folytatott vita az *Across languages and cultures* folyóirat 2001. évi második számában olvasható részletesen.) A hibrid szövegeket – mint nevük is sugallja – a kevertség jellemzi. Egyszerre több nyelv és kultúra sajátosságai fedezhetők fel ben-

nük szintaktikai, morfológiai és lexikai szinten. Szintaktikai komplexitás (Pym 2000), természetellenesen hosszú, esetlen mondatok (Zauberga 2001), stílusbeli kevertség – a hivatalos, társalgási és publicisztikai stílus keveredése (Bart és Klaudy 2003) jellemzik őket, az eurozsargont neologizmusok, szóvegyülések tarkítják (Várnai 2005). Az euroszövegek hibriditását eredményezik bizonyos fordítási normák (sameness format, fullstop rule) is, amelyek elsősorban a jogi szövegek egységességét szolgálják, illetve azok módosítását könnyítik meg gyakorlati szempontból. Érdekes módon azonban ezek a normák gyakran negatívan befolyásolják a szövegek olvashatóságát a nyelvek közti mikro- és makrostrukturális különbségek miatt (Pym 2000). Mindezek után felmerül a kérdés, hogy a hibrid norma önálló normának tekinthető-e az EU-szövegek számára, azaz végső soron a hibrid szöveg önálló szövegtípusnak tekinthető-e. Ennek a problémának az átgondolása egy újabb tanulmány tárgya lehetne.

3. Az elemzés menete

3.1. A szövegek

A tanulmány hátralevő része az empirikus szövegelemzés eredményeiről számol be. Egy európai uniós dokumentumot és fordítását vizsgáltam. Az Országos Közoktatási Intézet honlapján (www.oki.hu) az oktatási EU-dokumentumtárból töltöttem le 2007. február 16-án az angol nyelvű szöveget (*Report. Second chance schools. The results of a European pilot project*) és annak magyar fordítását (*Jelentés. A második esély iskolája. Az európai kísérleti projekt eredményei*). A dokumentum az Európai Unió Oktatásügyi és Kulturális Főigazgatóságának (Directorate-General for Education and Culture) kiadványa 2001-ből. A jelentés beszámoló az ún. „Második esély iskolája” kísérleti projekt menetéről és eredményeiről, amelynek fő célja az iskolaelhagyó fiatalok beillesztése a társadalomba és a munkaerőpiacra.

3.2. A módszer

A vizsgálat kohézióelemzés, melynek során Halliday és Hasan (1976) módszerét alkalmaztam. Fontos kiemelni azonban, hogy nem a két szöveg kohéziós rendszerének összevetéséről van szó, hanem fordítói szempontú kohézióelemzésről. A szövegekben az elemzési egységek kijelölése és megszámozása után tehát először az angol nyelvű szöveg referenciális kohéziós elemeit vizsgáltam, majd a magyar szövegben kerestem meg azok megvalósulási formáit.

Az adatokat közös táblázatban rendszereztem (I. 1. melléklet), a kódoláshoz Halliday és Hasan (1976) kódolási rendszerét vettem alapul (I. 2. melléklet). Ezután következtetéseket vontam le a fordítás műveleteiről és az explicitációs hipotézis érvényességéről. A vizsgálat utolsó lépéseként az adatokat összevettem egy korábbi, narratív szövegen végzett kutatás eredményeivel, amely szövegtipológiai jellemzőkre mutatott rá.

4. Az elemzés eredményei

4.1. Referenciális kohézió a FNY-ben és annak CNY-i megvalósulásai

A kohézió kifejezőeszközei nyelvenként eltérőek lehetnek (Baker 1992, Larson 1984). Ennek következtében feltételezhető, hogy a kohéziós mintában eltolódások játszódnak le a FNY-ről a CNY-re fordítás során.

4.1.1. Személyes referencia

A 4. táblázat a személyes referencia FNY-i megjelenéseit és azok CNY-i megvalósulásait mutatja be. A *they*, *them* és *their* alakok mellett az egyes szám harmadik személyű alakok közül csak az *it* névmás fordul elő a FNY-ben.

4. táblázat: Személyes referencia – eredmények
 (rövidítések: V = igei inflexió; szem. nm. = személyes névmás; poss = birtokos személyjel; E/3 = egyes szám harmadik személy; T/3 = többes szám harmadik személy; hat. ne. = határozott névelő; N = főnév)

FNY		CNY											
		V E / 3	V T/ 3	szem. . nm. T/3	pos s E/3	poss T/3	ha t. ne.	N	hat. ne. + N	mutató- szó + hat. ne. + N	össz- sze- tett	muta- tó- szó	-
<i>it</i>	14	3	1						5		1	1	3
<i>they</i>	15		5						6	1	1		2
<i>them</i>	13		1	3	1	1		2		3	1		1
<i>their</i>	10				1	4	1		1				3
össz	52	3	7	3	2	5	1	2	12	4	3	1	9

A magyar nyelvű szövegben várható tipikus megvalósulási formákat a táblázat szürke háttérű cellái jelölik. Érdekes módon nem ezek a kategóriák a dominánsak a CNY-i alakok között, hanem a hosszabb, lexikai elemet tartalmazó szerkezetek ('N', 'hat. ne. + N', 'mutatószó + hat. ne. + N', 'összetett' kategóriák). Ezzel szemben kilenc kohéziós kötés egyszerűen nincs kifejezve a CNY-ben. Ezek a kohéziós kötések legtöbbször azért nem jelennek meg a magyar szövegben, mert két egymást követő mondat, amely a kötés egyik, illetve másik elemét tartalmazza, vonatkozó névmással egy összetett mondatná olvad a magyarban. Halliday és Hasan (1976) alapján ezek a kötések nem kohézív, hanem strukturális, mondaton belüli kapcsolatoknak tekintendők.

4.1.2. Mutatószók

A FNY referenciális kohéziós elemeinek 79%-a a mutatószók kategóriája alá esik. Az összes 287 mutatószó közül 198 a határozott névelő kategóriája alá esik (l. 5. táblázat). A 198 határozott névelő közül 177 a CNY-ben is határozott névelőként jelenik meg az automatikus fordítási transzfer következtében.

A szelektív mutatószók közül a közelre mutató elemek sokkal nagyobb számban (84) jelennek meg, mint a távolra mutatók (5). Az automatikus transzferekkel magyarázható, hogy a közelre mutató névmások is

dominánsan a várt alakjukban fordulnak elő a CNY-ben. Ezen kívül négy esetben hasonlító referencia a CNY-i megfelelő. Ez a váltás az angol mutatószók utaló és hasonlító funkcióját emeli ki. Ezzel szemben érdekes megfigyelni, hogy az öt távolra mutató névmás közül kettő a CNY-ben határozott névelőként realizálódik, ezáltal mintegy semlegesítve a távolra mutató névmások szelektív funkcióját. Még érdekesebb, hogy a maradék három távolra mutató névmás CNY-i megfelelői közelre mutatnak.

5. táblázat: Mutatószók – eredmények
(rövidítések: hat. ne. = határozott névelő, N = főnév)

FNY		CNY							
		hat. ne.	mutató-szó közelre	mutatószó közelre + hat. ne.	hasonlóság	hat. ne. + hasonlóság	hat. ne. + N	mutatószó közelre + hat. ne. + N	-
<i>the</i>	19 8	177	1	3					17
<i>this</i>	56	13	13	21		1	1	2	5
<i>these</i>	27	7		15	1	2			2
<i>that</i>	3	2		1					
<i>those</i>	2			2					
<i>here</i>	1								1
<i>there</i>	0								
össz	28 7	199	14	42	1	3	1	2	25

Figyelemre méltó a bővített és a tényreferencia nagy száma a mutatószók között. Néhány példa bővített referenciára:

- *the following six main European activities*, amelyben a *the* határozott névelő a 62–98. mondatok sorára utal előre;
- *this target group*, amelyben a *this* a *young, excluded people without basic skills and qualifications* kifejezésre utal;
- *these links*, amelyben a *these* a *links to the formal educational system* kifejezésre utal;

- *that starting population*, amelyben a *that a young jobseekers who start vocational training courses* kifejezésre utal;
- *those ministries*, amelyben a *those a ministries responsible for employment and social affairs* kifejezésre utal.

Néhány példa tényreferenciára: *the assistance; this consultation; these meetings; that triangle*. (Helyhiány miatt a példákat nem szövegkontextusban idézem.)

Összességében az eredmények nem támasztják alá Heltai és Juhász (2002) állítását, miszerint a mutatószók funkcionálisan terheltebbek a magyarban, mint az angolban. Az 52 FNY-i személyes referenciából csupán öt realizálódott mutatószóként a CNY-ben (l. 4. táblázat). Továbbá 22 közelre és távolra mutató szónak neutrális határozott névelő a CNY-i megfelelője (l. 5. táblázat).

4.1.3. Hasonlító referencia

A 6. táblázat a hasonlító referencia előfordulásait összegzi. Az összes 23 hasonlító referenciának több mint a fele (13) a várt formában (ugyanabban a kategóriában) realizálódik.

Az általános hasonlító referencián belül nincs példa azonosságra. A domináns kategória a hasonlóság (10), amely vagy ugyanabban a kategóriában realizálódik (5), vagy mutatószót, illetve határozott névelőt tartalmaznak a magyar megfelelői (például: *such a statement* CNY-ben *ezzel az állítással*). A különbözőség kategóriájába tartozó öt FNY-i eset mindegyike a várt alakban, azaz azonos kategóriában realizálódik a CNY-ben. Az egyedi hasonlító referencia közül a három numeratív esetből egy azonos kategóriában, egy érdekes módon epitetikus formaként (FNY: *analysed in more detail*, CNY: *részletesebb elemzését*) realizálódik, egy pedig egyszerűen nem jelenik meg a CNY-ben. Az epitetikus referencia közép fokú melléknevei közül kettő CNY-i megfelelője közép fokú melléknév, míg kettő alap fokú alakjában realizálódik. Érdekes eset tartozik a 'más' kategóriába.

A FNY-i *better* közép fokú melléknév hasonlító funkcióját a CNY-ben az igei lexéma valósítja meg:

FNY: *There is a need for teachers, architects and construction/renovation companies to communicate **better**.*

CNY: *Ezért **javítani** kell a kommunikációt a pedagógusok, az építésszek és az építkezést, illetve felújítást végző vállalatok között.*

A 'hasonlítás' jelentéselem tehát megmarad a fordításban, de a *javítani* igeét Halliday és Hasan (1976) szerint mégsem tekinthetjük hasonlító referenciának.

Végül fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a mutatószókhöz hasonlóan a hasonlító referencia is lehet bővített vagy tényreferencia.

6. táblázat: Hasonlító referencia – eredmények (rövidítések: hat. ne. = határozott névelő)

FNY		CNY							
		azonos kategória	-	más elem(ek)					
				mutatószó	mutatószó + hat. ne.	hat. ne. + hasonlóság	hat. ne.	epitetikus	más
azonosság	0								
hasonlóság	10	5		1	1	2	1		
különbözőség	5	5							
numeratív	3	1	1					1	
epitetikus	5	2	2						1
össz	23	13	3	1	1	2	1	1	1

4.2. Explicitációs hipotézis és referenciális kohézió

A vizsgálat második pontja arra keresett választ, hogy Blum-Kulka (1986) explicitációs hipotézise bizonyítható-e a referenciális kohézióval kapcsolat-

ban. Röviden azt felelhetjük, hogy kimutatható. De hozzá kell tenni, hogy nem tendenciaszerű az explicitáció.

Elsősorban a személyes referencia esetében mutatható ki. Explicitációról van szó, amikor a FNY-i személyes névmások kifejtett főneves szerkezetekként realizálódnak a CNY-ben (l. 4. táblázat). Például: FNY: *many of them* – CNY: *sok iskolát* ('N'); FNY: *their sense of self-esteem* – CNY: *a fiatalok önbecsülését* ('def. art. + N'); FNY: *they* – CNY: *ezek a fiatalok* ('demonstrative + def. art. + N'); FNY: *they were also to keep the Commission informed* – CNY: *feladatuk volt még, hogy tájékoztassák* ('complex'). Hasonlóképpen főneves szerkezet a CNY-i megfelelője három FNY-i *this* mutatószónak. Érdekes módon mindhárom esetben tényreferencia funkcióval bír az utaló elem (*a probléma, ezt a feladatot, ez a visszamenőleges definíció*). A hasonlító referencia fordításakor nem található egy példa sem az explicitációs hipotézisre.

Meglepő lehet, hogy viszonylag kis számban fordultak elő a hipotézist alátámasztó példák. Ez talán azzal magyarázható, hogy a referenciális kohézió fordításakor főként kötelező transzferek működnek, így a fordító stilisztikai preferenciái kevésbé érvényesülnek.

Feltételezhető azonban, hogy más kohéziótípusok használatában is hasonlóan kevésbé érzékelhető az explicitációs hipotézis, ugyanis már maga az angol FNY-i szöveg is lexikailag túltelített. Mindez a kutatás szövegtipológiai vonatkozásaihoz vezet el.

4.3. Szövegtipológiai sajátosságok

Hogy a szövegtípus-jellemzők jobban érzékelhetők legyenek, az EU-jelentés kohézióelemzésének eredményeit egy másik szövegtípusba tartozó szöveg, nevezetesen egy novella fordítói szempontú kohézióvizsgálatának eredményeivel (Jenei 2006) hasonlítottam össze. Az eredmények összevethetőek, hiszen mindkét referenciavizsgálat Halliday és Hasan (1976) taxonómiáját követte.

Már a három fő kategória megoszlása is sokatmondó. Amint a 7. táblázat is mutatja, 362 referenciális kohéziós elem található a 447 mondatból álló EU-dokumentumban, és 592 referencia jut a 337 mondatra a novellában. Azaz átlagban csaknem két referenciális kohéziós utalóelem van jelen mondatonként a novellában, míg nem jut egy referenciális utalóelem minden mondatra az EU-dokumentumban. Ez az igen jelentős különbség azzal a már említett ténnyel magyarázható, hogy lexikailag terhelt az EU-dokumentum, ezzel együtt a referenciális kohéziós kötések alulreprezentáltak. A hasonlító referencia közel azonos arányban van jelen mindkét szövegtípusban. Alacsony számuk első pillantásra meglepő az EU-dokumentumban, hiszen a jelentés EU-projektről számol be, számos országot, eredményt hasonlít össze. Ez a látszólagos ellentmondás azzal magyarázható, hogy sok hasonlítás mondathatáron belül jelenik meg, ezért nem tekinthető kohézív elemnek.

Nagy eltérés figyelhető meg a másik két kategória eloszlásában. A személyes referencia a novellában domináns (67%), ugyanakkor kis számban (14,35%) van jelen az EU-dokumentumban. Ennek az lehet az oka, hogy Jenei (2006) – Halliday és Hasan (1976) alapján – a novellában az első és második személyű alakokat is endoforikus utalásoknak tekintette. Az egyes szám harmadik személyű személyes névmások hímnemű és nőnemű alakjai teljesen hiányoznak az EU-dokumentumban, és a semleges *it* névmás sem jelentős arányban fordul elő. Nem meglepő viszont, hogy a novella szereplőire utaló személyes névmások gyakoriak a szövegben. (Továbbgondolást érdemel azonban a kérdés, vajon valóban endoforikus elemeknek tekinthetők-e az első és második személyű alakok a narratív szövegekben.)

Az EU-dokumentumban a mutatószók vannak elsöprő többségben (79,3%) szemben a 26%-os előfordulási arányukkal a novellában. A nyilvánvaló különbség ellenére mindkét esetben a határozott névelő a leggyakoribb a mutatószók között mindkét szövegtípusban.

7. táblázat: Referenciális kohézió az EU-dokumentumban és a novellában (Jenei 2006)

	összes referencia	személyes referencia	mutatószók	hasonlító referencia
EU-dokumentum	362 / 447 m.	14,35%	79,3%	6,35%
novella	592 / 337 m.	67%	26%	7%

Már volt szó arról, hogy a bővített és a tényreferencia funkciói járulhatnak a referenciális elemekhez. Sajnos nincs pontos adat Jenei (2006) elemzésében az arányokról a novellában, így nem lehet összehasonlítani a két szövegtípust ebből a szempontból. Feltűnően nagy számuk miatt mindenestre azt sejteti, hogy az EU-dokumentum szövegtipológiai sajátosságai-ként tekinthetjük őket. (Meg kell jegyezni, hogy sok esetben nehéz megállapítani, mi tekinthető bővített referenciának, hiszen nehéz behatárolni az utaló elemet – vajon a szöveg egy bizonyos elemére utal vagy azon kívül másra, egy nagyobb kifejezésre is. Egyértelműbb a tényreferencia jelensége, amikor a szövegben korábban tárgyalt eseményre, tényre történik visszautalás.)

8. táblázat: Bővített és tényreferencia az EU-dokumentumban

	összes	bővített referencia	tényreferencia
<i>it</i>	14	4	5
<i>this</i>	56	6	32
<i>these</i>	27	7	5
<i>that</i>	3	1	1
<i>those</i>	2	2	0
<i>the</i>	198	22	2
hasonlító referencia	23	2	11
összes	323	44	56

A 8. táblázat a bővített és a tényreferencia előfordulását szemlélteti az EU-dokumentumban. Azok a kifejezőeszközök, amelyek bővített vagy tényreferenciális funkcióval bírhatnak (összesen 323), az esetek csaknem egyharmadában valóban hordozzák a két speciális funkció valamelyikét

(44 bővített és 56 tényreferencia). Tipikus kifejezőeszközök az *it*, a mutatószók közül a *this, these, that, those*, a *the* határozott névelő és a hasonlító referencia egyes elemei. A *this* mutatószóhoz járul a legtöbb tényreferencia (32), a bővített referencia pedig a *the* határozott névelőt tartalmazó főneves szerkezetekben valósul meg leggyakrabban (22). Meglepő adat, hogy a hasonlító referenciális esetek több mint a fele (13) bővített vagy tényreferenciális funkcióval bír. Érdekes megfigyelni azt is, hogy a *those* mutatószó bár csak kétszer fordul elő, de mindkét esetben bővített referenciaként viselkedik.

Végül érdekes lenne összehasonlítani a várt és nem várt realizációk arányát a két szövegtípus fordításában. Sajnos nem áll ilyen adat a rendelkezésünkre Jenei (2006) vizsgálatáról. Az EU-dokumentumról azonban kijelenthető, hogy a referenciális kohéziós kötések 70%-a a várt alakban jelenik meg a CNY-ben. Felmerül a kérdés, vajon ez a magas arány más szövegtípusokra is érvényes-e. Ha a várt váltások nagy gyakorisága kizárólag az automatikus transzferekkel magyarázható, akkor feltételezhető, hogy ez a jellemző nem szövegtípus-specifikusnak, hanem nyelvspecifikusnak tekinthető.

5. Összefoglalás

5.1. Az eredmények összefoglalása

A jelen tanulmány egy fordításpecifikus kohézióelemzésről számolt be, azon belül is a referenciális kohéziót vizsgálta angol FNY-i szövegen és annak magyar CNY-i fordításában.

Elsőként a kifejezőeszközök vizsgálatáról volt szó. A személyes referencia FNY-i eszközei az *it, they, their* és *them* voltak. A többes szám első és második személyű személyes vagy birtokos névmások csak exoforikus funkcióban jelentek meg. A domináns CNY-i ekvivalensek a főneves szerkezetek voltak a várt realizációs formák helyett. A demonstratív referencián belül a határozott névelő volt a leggyakoribb mind a FNY-ben és a CNY-ben. A közelre mutató szók nagyobb arányban érvényesülnek, mint a tá-

volra mutató névmások. Többségükben a várt CNY-i alakjukban realizálódnak a fordítás során a mutatószók. Érdekes kétirányú váltás volt megfigyelhető a mutatószók és a hasonlítószók esetében, attól függően, hogy a fordító mennyire hangsúlyozta a FNY-i referencia rámutató, illetve hasonlító funkcióját a CNY-ben. Összességében a kötelező váltások működtek a mutatószók és a hasonlítószók fordításakor, de nem a személyes referencia esetében.

Az explicitációs hipotézis kimutatható volt a vizsgálat során a hosszabb lexikális elemeket, általában főneves szerkezeteket tartalmazó CNY-i megvalósulásokban. A példák alacsony száma azonban kissé meglepő volt. Okokként nevezhetők meg a kötelező fordítói transzferek, illetve a FNY lexikális túlterheltsége.

Végezetül a szövegtipológiai sajátosságokat vizsgáltam. Feltételezhető, hogy a referenciális kohézió kifejezőeszközeinek kis száma, ezzel együtt a lexikális elemek nagy száma és a mutatószók nyilvánvaló túlsúlya az EU-dokumentum szövegtípus-jellemzőinek tekinthetők. A legjelentősebb megállapítás az volt, hogy a bővített és a tényreferencia nagy arányban fordult elő az EU-szövegben.

5.2. Kitekintés

A kutatás korlátjaként mindenekelőtt a korpusz kis méretét kell megemlíteni, amely a vizsgálat manuális, nem gépi elemzésével indokolható. Finomíthatná az eredményeket egy lényegesen nagyobb korpusz vizsgálata. Érdeemes lenne kiterjeszteni a kutatást a referenciális kohézió mellett a többi kohéziótípusra, ezáltal azok FNY-i és CNY-i megvalósulásait, valamint megoszlásukat megfigyelni. Feltételezhető, hogy különös figyelmet érdemel a konjunkció és a lexikális kohézió az EU-dokumentumok esetében. Bővíthetné a kutatást kifejezetten az EU-dokumentumok vizsgálata is. Az eredmények az EU-nyelv mint szaknyelv kutatásához járulhatnak hozzá. Ehhez kapcsolódik a hibrid szöveg jelenségének további kutatása is.

Mindezek az eredmények a fordítóképzésben hasznosíthatók. A fordítói kompetencia összetett természetére, illetve a grammatikai-lexikális eszközök változatossága mellett a műfaji konvenciókra világít rá.

Végül hangsúlyozni szükséges, hogy mivel a jelen kutatás esettanulmány, általánosítások nem vonhatók le az eredményekből. A vizsgálati eredmények megerősítésre várnak, és további kutatásokat szorgalmazzanak a szövegvizsgálatokban szövegtipológiai és fordítói szempontból egyaránt.

Irodalom

- Baker, Mona 1992. *In other words. A coursebook on translation*. London: Routledge.
- Bart István – Klaudy Kinga 2003. *EU-fordítóiskola. Európai uniós szövegek fordítása angolról magyarra*. Budapest: Corvina.
- de Beaugrande, Robert Alain – Dressler, Wolfgang 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe*. Budapest: Corvina.
- Blum-Kulka, Shoshana 1986. Shifts of cohesion and coherence in translation. In: J. House, Sh. Blum-Kulka (eds.) *Interlingual and intercultural communication. Discourse and cognition in translation and second language acquisition studies*. Tübingen: Gunther Narr Verlag. 17–35.
- Brinker, Klaus 1985. *Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe and Methoden*. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH.
- Cook, Guy 1996. *The discourse of advertising*. London/New York: Routledge.
- Csölle Anita 1999. A szövegkohézió szerepe a szövegtani kutatásokban. In: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László (szerk.) *Szemiotikai szövegtan 12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II)*. Szeged: JGYTF Kiadó. 136–154.
- Dimter, Matthias 1981. *Textklassenkonzepte heutiger Alltagssprache*. Tübingen: Niemeyer.
- Dróth Júlia 2002. A fordítástudomány és a nyelvtudomány együttműködéséről. *Fordítástudomány 1*: 5–14.
- Eöry Vilma 1996. Szövegtipológia – stílustipológia. (Problémavázlat: elméleti és módszertani lehetőségek). In: Szathmári István (szerk.) *Hol tart ma a stilisztika?* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó. 130–151.
- Fawcett, Peter 1998. Linguistic approaches. In: Baker, Mona (ed.) *Routledge encyclopedia of translation studies*. London/New York: Routledge. 120–125.
- Feilke, Helmuth 2000. Die pragmatische Wende in der Textlinguistik. In: Brinker, Klaus – Antos, Gerd – Heinemann, Wolfgang – Sager, D. Sven (eds.) *Text- und Gesprächlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1. Halbband / Volume 1. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 16. 1*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 64–82.
- Gulyás Róbert 2005. Magyar terminológia az EU-intézményekben. *Fordítástudomány 2*: 17–27.
- Gülich, Elisabeth 1986. Textsorten in der Kommunikationspraxis. In: Werner Kallmeyer (ed.) *Kommunikationstypologie*. Düsseldorf: Schwann. 15–46.
- Halliday, M. A. K.; Hasan, Ruqaiya 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Heinemann, Wolfgang 2000a. Textsorte – Textmuster – Texttyp. In: Brinker, Klaus – Antos, Gerd – Heinemann, Wolfgang – Sager, D. Sven (eds.) *Text- und Gesprächlinguistik. Ein internationales Handbuch*

- zeitgenössischer Forschung. 1. Halbband / Volume 1. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 16. 1.* Berlin/New York: Walter de Gruyter. 507–523.
- Heinemann, Wolfgang 2000b. Aspekte der Textsortendifferenzierung. In: Brinker, Klaus – Antos, Gerd – Heinemann, Wolfgang – Sager, D. Sven (eds.) *Text- und Gesprächlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. 1. Halbband / Volume 1. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft. Band 16. 1.* Berlin/New York: Walter de Gruyter. 523–546.
- Heinemann, Wolfgang – Viehweger, Dieter 1991. *Textlinguistik. Eine Einführung.* Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Jenei Gabriella 2006. A referencia fordításának kérdései angol–magyar és angol–spanyol fordításokban. *Fordítástudomány* 1: 27–45.
- Károly Krisztina 2002a. *Lexical repetition in text: A study of the text-organizing function of lexical repetition in foreign language argumentative discourse.* Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH.
- Károly Krisztina 2002b. The analysis of translation as text. In: Csábi Szylvia – Zerkowitz Judith (eds.) *Textual secrets. The message of the medium.* Eötvös Loránd University. Budapest. 326–332.
- Károly Krisztina – Árvay A., Edwards M., Fekete H., Kolláth K., Tankó Gy. 2000. A szövegkohézió mérése a vizsgafordítások értékelésében. *Fordítástudomány* 2: 36–62.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000. *Magyar grammatika.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Klaudy Kinga 1997. *Fordítás I–II. Bevezetés a fordítás elméletébe.* Budapest: Scholastica.
- Klaudy Kinga 2001. Mit tehet a fordítástudomány a magyar nyelv korszerűsítéséért? *Magyar Nyelvőr* 145–152.
- Kocsány Piroska 1989. Szövegnyelvészet vagy a szövegtípusok nyelvészete? *Filológiai Közlöny* 26–43.
- Larson, Mildred L. 1984. *Meaning-based translation. A guide to cross-language evidence.* London: University Press of America.
- Lux, Friedemann 1981. *Text, Situation, Textsorte, Probleme der Textsortenanalyse, dargestellt am Beispiel der britischen Registerlinguistik.* Tübingen: Günter Narr Verlag.
- Nord, Christiane 1996. Text type and translation method. An objective approach to translation criticism. *The Translator* 81–88.
- Pym, Anthony 2000. The European Union and its future languages: questions for language policies and translation theories. *Across languages and cultures* 1–17.
- Reiß, Katharina 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik.* München: Max Hueber Verlag.
- Sandig, Barbara 1972. Zur Differenzierung gebrauchssprachlicher Textsorten im Deutschen. In: Gülich, Gülich – Raible, Wolfgang (eds.) *Textsorten. Differenzierungskriterien aus linguistischer Sicht.* Wiesbaden: Athenäum. 113–124.

- Schäffner, Christiana 2000. The role of genre for translation. In: A. Trosborg (ed.) *Analysing professional genres*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 209–223.
- Schäffner, Christiana – Adab, B. 2001. The idea of the hybrid text in translation revisited. *Across languages and cultures* 277–302.
- Swales, John 1990. *Genre analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tolcsvai Nagy Gábor 1998. A szövegtan kialakulása. (Tudománytörténeti áttekintés). In: Petőfi S. János – Békési Imre – Vass László (szerk.) *Szemiotikai szövegtan 11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III)*. Szeged: JGYTF Kiadó. 109–137.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Trosborg, Ann 1997. *Text typology and translation*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- van Dijk, Teun A. 1980. *Macrostructures*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- van Dijk, Teun A. 1985. Introduction: Discourse analysis as a new cross-discipline. In: van Dijk, Teun A. (ed.) *Handbook of discourse analysis. Volume 1. disciplines of discourse*. London: Academic Press. 1–10.
- van Dijk, Teun A. 1988. *News as discourse*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- van Dijk, Teun A. 1990. The future of the field: Discourse analysis in the 1990s. *Text* 133–156.
- Várnai Judit Szilvia 2005. Európai uniós terminológia és fordítás – múlt és jelen. *Fordítástudomány* 2: 5–13.
- Vater, Heinz 1994. *Einführung in die Textlinguistik*. München: Wilhelm Fink Verlag.
- Vincze Katalin 2004. Szövegtípusok és fordítás. *Fordítástudomány* 6: 28–35.
- Zauberga, Ieva 2001. Discourse interference in translation. *Across languages and cultures* 265–276.

1. melléklet

A referenciális kohézió a vizsgált szövegekben (részlet)

Halliday és Hasan (1976) és Jenei (2006) alapján

angol forrásnyelvi szöveg						magyar forrásnyelvi szöveg	
mondat sor-száma	kötések száma	kohéziós elem	antecedens	távolság	kötéstípus	kohéziós elem	kötéstípus
112	1	these	Second Chance Schools (111)	0	21.6	a	23.6
113	3	them (2 X) the	4000 young people (112) these → Second Chance Schools	0 M1	14.6 23.6	ezeknek a fiataloknak + -e ∅ + -e a	21.6+ 23.6+ N + poss3rd sg poss3rd sg 23.6
114	0						
115	1	this	6 % (114)	0	21.6	ez	21.6
116	2	the them	the Second Chance Schools (113) pupils (115)	N2 0	23.6 14.6	ezek az ezeket a fiatalokat	21.6+ 23.6 21.6+ 23.6+ N
117	0						
118	0						
119	3	they their the	Second Chance Schools (118) Second Chance Schools (118) teachers (79)	0 0 N39	14.6 14.8 23.6	-uk -ük a	V3rd pl poss3rd d pl 23.6
120	1	the	they → Second Chance Schools (118)	M1	23.6	az	23.6
121	1	the	the schools	0	23.6	az	23.6
122	1	the	these (106) → the pilot projects (101)	N21 +M 1	23.6	a	23.6
123	1	the	(extended reference) the Second Chance School pilot projects (122)	0	23.6	minden	
124	0						
125	0						
126	1	the	mainstream secondary education (125)	0	23.6	a	23.6
127	2	this (investment) the	(text reference) the results (110)	N16	21.6 23.6	a az	23.6 23.6
128	0						
129	3	other similar	(extended reference) the Second Chance	N36	33.8 32.8	más hasonló	33.8 32.8

		(difficulty) this	Schools initiative (91) (text reference) this (90) → young, excluded people without basic skills and qualifications (89)	N38 +M 1	21.6	ennek a	21.6+ 23.6
130	1	this (backward)	(text reference)		21.6	ebben a	21.6+ 23.6

2. melléklet

Kódolási séma

Halliday, M. A. K.—Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman. 333—334.

Kódolási séma: REFERENCIA			
A kohézió típusa		Utaló elem	Kód
1.	személyes referencia		1
(1)	egyes szám, hímnemű	<i>he, him, his</i>	11
(2)	egyes szám, nőnemű	<i>she, her, hers</i>	12
(3)	egyes szám, semleges	<i>it, its</i>	13
(4)	többes szám	<i>they, them, their, theirs</i>	14
	<i>1 (1-4) az alábbi funkciókban:</i>		
	(a) nem birtokos, fej	<i>he/him, she/her, it, they/them</i>	.6
	(b) birtokos, fej	<i>his, hers, (its), theirs</i>	.7
	(c) birtokos, deiktikus	<i>his, her, its, their</i>	.8
2.	mutatószók		2
(1)	mutatószó (közelre)	<i>this/these, here</i>	21
(2)	mutatószó (távolra)	<i>that/those, there, then</i>	22
(3)	határozott névelő	<i>the</i>	23
	<i>2 (1-3) az alábbi funkciókban:</i>		
	(a) nominális, deiktikus vagy fej	<i>this/these, that/those, the</i>	.6
	(b) helyhatározószó	<i>here, there</i>	.7
	(c) idő-határozószó	<i>then</i>	.8
3.	hasonlító referencia (nem teljes lista)		3
(1)	azonosság	pl.: <i>same, identical</i>	31
(2)	hasonlóság	pl.: <i>similar(ly), such</i>	32
(3)	különbözőség	pl.: <i>different, other, else, additional</i>	33
(4)	hasonlítás, mennyiségi	pl.: <i>more, less, as many; sorszámnevek</i>	34
(5)	hasonlítás, minőségi	pl.: <i>as + mn; közép- és felsőfokú mn.</i>	35
	<i>3 (1-5) az alábbi funkciókban:</i>		
	(a) deiktikus	(1-3)	.6
	(b) numeratív	(4)	.7
	(c) epitetikus	(5)	.8
	(d) szabad vagy kötött bővítmény	(1-5)	.9
<i>A kohézió iránya és távolsága</i>			<i>Kód</i>
KÖZVETLEN			o
nem közvetlen:			
KÖZVETETT [közbeeső mondatok száma]			M[n]
TÁVOLI, NEM KÖZVETETT [közbeeső mondatok száma]			N[n]
KATAFORIKUS			K

Summary

Cohesion in the documents of the European Union

The present paper explores cohesion from the perspective of translation. More specifically, the current case study aims to reveal the referential cohesive ties of an EU report written in the English source language text and their realizations in the Hungarian target language text to be able to generate hypotheses related to the creation or recreation of referential cohesion in translation. Another aim of the analysis is to verify the explicitation hypothesis in the case of referential cohesion. The final purpose is to collect characteristics of the EU report which can be assumed to be text type-specific. The research is based on Halliday and Hasan's (1976) framework for the analysis of cohesion.

Results show that obligatory transfer operations work in the translation of referential cohesive ties in most cases. Furthermore, based on the current case study, it can be argued that the explicitation hypothesis may be verified when referential cohesion is translated from English into Hungarian. Finally, the major characteristics in terms of the (re)creation of referential cohesion in the analysed EU report are the following: low frequency of referential cohesion; overrepresentation of lexical items; the absolute dominance of demonstrative reference compared to personals and comparatives; and the high number of extended and text reference. Further research is, however, necessary to provide a more reliable and generalizable explanation of the questions addressed here.